

**ПАШКО П.В. МИТНА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Згідно з теорією потреб основною, після потреб фізіологічних, є потреба безпеки. Безпека – це той стан системи, коли вона здатна до виживання й розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, в умовах дії факторів, що є непередбачуваними й важко прогнозуються [1].

У сучасній політологічній науці національну безпеку розуміють як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, людства в цілому від внутрішніх та зовнішніх загроз [2].

Постановою Верховної Ради України № 3/97 від 16.01.1997 р. схвалено Концепцію національної безпеки України, згідно з якою в Україні створюється система забезпечення національної безпеки.

Оскільки національна безпека є системою, то вона має свої підсистеми, елементи, складові. До основних елементів національної безпеки можна зарахувати політичну, економічну, воєнну, екологічну, гуманітарну, демографічну, інформаційну та інші складові, які мають певну специфічну своєрідність, але всі вони знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Згідно зі ст. 17 Конституції України найважливішою функцією держави серед інших є забезпечення економічної безпеки [3].

Забезпечення безпеки – це впровадження сукупності заходів, регуляторів, процедур, які застосовуються для охорони перед загрозами.

Економічна безпека, як зазначається в Концепції національної безпеки України, – це такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість:

- а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу;
- б) зберігати або швидко оновлювати виробництво в умовах припинення зовнішніх поставок або надзвичайних ситуацій внутрішнього характеру;
- в) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи й задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов [1].

Економічна безпека держави є комплексною системою, яка містить велику кількість елементів і напрямків. Серед них: фінансовий, грошовий, енергетичний, зовнішньоекономічний, митний, ресурсний, продовольчий, валютний, кримінальний, медична безпека, безпека питної води та ін.

Досягнення економічної безпеки можливе як результат досягнення кінцевої мети її складових.

Визначення складових економічної безпеки української держави після проголошення державної незалежності набуло надзвичайно великого значення. В умовах інтеграції у світову економічну систему використання переваг зовнішньої торгівлі поряд з позитивними наслідками породжує ряд ризиків для національної економіки [4], тому питанню забезпечення економічної безпеки у сфері зовнішньоекономічних відносин та зовнішньої торгівлі приділяється значна увага. Прагнення досягти цієї безпеки ставить на порядок денний потребу у визначенні поняття і розробленні механізмів митної безпеки як її складової.

Наукова розробка проблем економічної безпеки в розвинутих країнах світу активно проводиться, починаючи з 80-х років ХХ ст. При цьому головною метою економічної безпеки західні автори визначають збереження і зміцнення позицій держави у світовій господарській системі.

Зокрема, японський підхід до зміцнення комплексної економічної безпеки передбачає внутрішні та зовнішні аспекти. Серед пріоритетів зовнішньоекономічної безпеки японські теоретики та політики виділяють: забезпечення сприятливих умов для стійкого імпорту сировини за низькими цінами, зміцнення економічних позицій країни у світовому господарстві, зміцнення національної валюти, стратегічно орієнтовану інвестиційну політику та ін.

У російській економічній науці останнім часом активно досліджуються категорії економічної безпеки, ведеться дискусія з питань її критеріїв, показників, механізму реалізації.

Серед учених, що займаються зазначеною проблематикою, слід назвати В.Г. Андрійчука, І.Ф. Бінька, О.Г. Білоруса, О.Ф. Белова, В.Н. Варламову, З.С. Варналія, О.С. Власюка, О.М. Гончаренка, Б.В. Губського, М.М. Єрмошенка, Я.А. Жаліла, В.С. Загашвілі, В.В. Кульбу, Д.А. Кононова, Н.Н. Лівенцева, Е.А. Олейнікова, Е.М. Лисицина, А.І. Мокія, В.І. Мунтіяна, С.І. Пирожкова, М.Л. Рубанця, А.С. Філіпенка, І.В. Чернова, А.Б. Шелкова, Г.Г. Шестопалова, В.Т. Шлемка, О.П. Янішевського та ін.

Беручи до уваги результати наукових досліджень у сфері економічної безпеки, можна стверджувати про відсутність будь-яких розробок проблеми її забезпечення в галузі митної справи.

Мета дослідження полягає у визначенні поняття митної безпеки, її суб'єкта, об'єкта, основних загроз та напрямів її вдосконалення.

Безпека розвитку становить ключову складову політики кожної держави. Найбільш актуальною вона є для країн, котрі перебувають у процесі системних трансформацій. Природно, що практично всі успіхи і негаразди ринкових перетворень в Україні фокусуються на проблемі економічної безпеки держави. В узагальненому вигляді її зміст визначається тим, що стратегічному (глобальному) плані економічну безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. У нинішньому і особливо завтрашньому світі конкурентоспроможними можуть бути лише ринково організовані відкриті економіки.

У Митному кодексі України сформульовано визначення митної політики, відповідно до якого головною метою проведення митної політики в Україні є забезпечення економічних інтересів і економічної безпеки держави [5]. Це здійснюється за допомогою митно-тарифних і нетарифних заходів.

Установлення митно-тарифних та нетарифних заходів є складовою дій, які забезпечують зовнішньоекономічну безпеку, а виконання митних правил, порядків і процедур, у тому числі тих, що реалізують заходи забезпечення митної політики, справляння податків та зборів, організація протидії митним правопорушенням, тобто реалізація митної справи є складовою дій, що забезпечують митну безпеку держави.

Досягнення зовнішньоекономічної безпеки, яка забезпечується митно-тарифними і нетарифними заходами, здійснюється за такими основними напрямками:

- підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- зменшення залежності країни від іноземних товарів;
- покращання стану платіжного балансу держави;
- створення сприятливих умов для розвитку і захисту вітчизняного товаровиробника;
- формування раціональної структури споживчого ринку на основі збалансованої пропозиції вітчизняних та іноземних товарів тощо.

Напрями, в яких має забезпечуватись митна безпека, дещо відрізняються.

Митна та зовнішньоекономічна безпеки є важливими складовими економічної безпеки держави та реалізації її економічних інтересів. Зовнішньоекономічна й митна безпека взаємно перетинаються, але взаємно не поглинаються.

Нинішній етап у розвитку економіки вимагає відповідної побудови концепції та теорії митної безпеки, що у комплексі із зовнішньоекономічною безпекою дасть можливість розробки цілісної стратегії митної політики.

Для цього, зокрема, необхідно розглянути різні питання митної безпеки: теоретичні аспекти, напрями забезпечення, показники, критерії, фактори та ін.

Основними категоріями, які визначають зміст теорії митної безпеки, є:

- поняття митної безпеки;
- об'єкти митної безпеки;
- суб'єкти митної безпеки;
- загрози митній безпеці;
- напрями забезпечення митної безпеки;
- критерії оцінки митної безпеки;
- форми, методи і засоби забезпечення митної безпеки тощо.

Митною безпекою можна вважати стан захищеності економічних інтересів держави в галузі митної справи, який дає можливість у різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь-яких загроз, забезпечити:

- а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- б) здійснення митного регулювання, пов'язаного із встановленням та справлянням податків і зборів;
- в) застосування процедур митного контролю та митного оформлення;
- г) проведення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших, покладених на митні органи, завдань, з метою задоволення потреб економіки для її гарантованого розвитку на підставі науково-технічного прогресу, збереження або швидкого оновлення виробництва в умовах надзвичайних ситуацій, задоволення потреб суспільства шляхом ефективної реалізації митної справи.

Оскільки ст. 11 Митного кодексу України безпосереднє здійснення митної справи покладається на митні органи України [5], то вони і є головним суб'єктом забезпечення митної безпеки шляхом ефективної реалізації митної справи.

Об'єктом митної безпеки, тобто тим, на захист чого вона спрямована, є економічні інтереси держави в галузі митної справи.

Основними напрямами досягнення митної безпеки є:

- удосконалення, виконання і контроль за додержанням законодавства з питань митної справи;
- стабілізація системи збирання надходжень;
- забезпечення стійкого функціонування системи реалізації порядків і процедур митного контролю та митного оформлення, вдосконалення форм і методів їх здійснення;
- створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон;
- запобігання контрабанді та порушенню митних правил;
- ведення вичерпної митної статистики та на її основі розробка конкретних контрольних заходів;
- розвиток міжнародного співробітництва у галузі митної справи;
- уведення системи відомчої науково-дослідної роботи;
- створення необхідних умов для ефективної боротьби з корупцією, дотримання політики митної етики;
- протидія неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних ресурсів та ін.

Зовнішніми і внутрішніми загрозами, які впливають на стан реалізації митної справи, можуть бути різні критичні ситуації:

- особливі обставини (стан війни, стихійні лиха, страйки);
- довготривалі важкі економічні ситуації;
- діаметрально протилежні економічні інтереси України та інших держав;

– обмежувальні та протекціоністські дії як окремих фінансових груп, так і держав;
– неправомірні дії юридичних та фізичних осіб, спрямовані на переміщення товарів і транспортних засобів поза митним контролем і з приховуванням від митного контролю та ін.

Неякісне врахування загроз призводить до: зниження темпів зростання національної економіки; зупинки виробництва; втрат бюджету; втрати транзитної привабливості України, незважаючи на вигідне географічне розташування; втрати зовнішньоекономічних переваг; ввезення неякісних товарів, використання і споживання яких небезпечно для здоров'я та безпеки населення; ввезення продукції з низьким морально-етичним змістом і таким, який пропагує міжнаціональні сутички, сепаратизм тощо.

Митна безпека має характеризуватися певними показниками. Вони розраховуватимуться згідно з критеріями оцінки митної безпеки.

Для прикладу такими критеріями в узагальненому вигляді можуть бути:

- захищеність митних кордонів;
- частка митних податків і зборів у загальному обсязі доходів державного бюджету;
- стан реалізації та застосування митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- повнота митного оформлення та застосування митних процедур;
- стан визначення бази нарахування митних платежів;
- ставлення суспільства до митної служби;
- параметри товаро- та пасажиропотоку через митний кордон;
- рівень упровадження та використання сучасних технічних засобів;
- стан реалізації заходів протидії контрабанді та порушенням митних правил тощо.

Порогові значення показників митної безпеки свідчитимуть про потенційні загрози, які існують у певний час для ефективного провадження митної справи і в кінцевому результаті на ефективність митної політики. Всі показники під час оцінки стану митної безпеки потрібно ранжувати за ступенем їх впливу.

За результатами аналізу та моніторингу стану митної безпеки можна адаптувати систему її забезпечення до нових загроз і вимог оточення.

Чітко визначивши складові частини оцінки діяльності митних органів щодо реалізації митної справи, також можна визначити стан митної безпеки в країні в цілому.

Тільки належне використання можливостей митної справи під час виконання митними органами покладених на них завдань може стати для держави серйозним чинником підвищення її митної безпеки.

Митна безпека є кардинально значущою складовою економічної безпеки взагалі. Чітке розуміння поняття митної безпеки, її параметрів та пріоритетних цілей є обов'язковим під час вироблення митної політики.

Перспективами подальших досліджень у галузі митної безпеки є визначення форм, методів та засобів її забезпечення й оцінки.

Примітки

1. Коженцовський Л. Управління безпекою // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1 (31). – С. 147 – 154.
2. Постанова Верховної Ради України “Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України” від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР // Голос України. – 1997. – 4 лютого. – С. 5.
3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
4. Новицький В.Є. Економічна безпека за умов відкритої економіки // Економіка та підприємництво. – Запоріжжя: Держава та регіони. – 2003. – № 1.

5. Митний кодекс України та нормативно-правові акти, що регулюють його застосування: 36. док. / Упоряд. П.В. Пашко, В.П. Науменко // Митна справа в Україні. – К.: Знання, 2004. – 1173 с.

6. Пашко П.В. Щодо концепції реформування та модернізації Державної митної служби України як обов'язкового елементу на шляху формування митної політики держави // Вісник АМСУ. – Дніпропетровськ: АМСУ. – 2004. – № 2 (22). – С.18 – 29.

Л. Пісьмаченко, Т. Єдинак

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ З ДАВАЛЬНИЦЬКОЮ СИРОВИНОЮ У КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розвиток світових господарських відносин України викликав необхідність створення нових підходів до розробки й прийняття ефективних рішень з питань активізації зовнішньоекономічної діяльності та організації ефективного контролю за її здійсненням. Ключовою функцією держави є забезпечення стабільності суспільства, його самозбереження і розвитку та використання механізму державного контролю для усунення можливих загроз безпеці країни. При цьому "...залежно від сфери застосування державний контроль поділяють на адміністративний, технічний, фінансовий та екологічний" [1, 15].

У сфері зовнішньоекономічної діяльності вирішальне значення має відвернення фінансової небезпеки, яка ще тільки зароджується, виявлення фінансових порушень та усунення їх наслідків. Ураховуючи, що "... фінансова безпека – це ступінь захищеності фінансових інтересів" [2], а її досягнення можливе тільки за наявності ефективної системи фінансового контролю, виникає питання про створення механізму надійного фінансового контролю зовнішньоекономічних операцій.

Національний інтерес України спрямований на розширення зовнішньоекономічних відносин і водночас на захист національного товаровиробника. На сьогоднішній день поряд з імпортними та експортними операціями операції з давальницькою сировиною є не тільки необхідністю нашої сучасності, а й безумовним наслідком тенденцій розвитку світового господарства, його розвитку в ринкових умовах. За цих умов ефективний контроль за такими операціями є досить актуальним на сучасному етапі переходу України до ринкової економіки.

У спеціальній і науковій літературі досить широко розкриті питання організації та проведення контролю фінансово-господарської діяльності підприємств такими авторами, як М. Білуха, Ф. Бутинець, М. Баринінова-Закірова, П. Германчук, І. Стефаник, Ю. Большакова. Досить багато є праць, присвячених розвитку і здійсненню митного контролю та оформлення при ЗЕД. Найбільш відомі праці таких учених, як О. Гребельник, В. Козик, Л. Панкова, В. Голомозий, К. Владимиров, практиків – В. Науменко, П. Пашка, В. Русскова та ін.

Проте майже відсутні праці, присвячені питанням організації та проведення фінансового контролю діяльності суб'єктів ЗЕД митними органами. Окрім того, недостатньо уваги приділяється питанням контролю за операціями згідно з давальницькими схемами, що дає можливість суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності знаходити і використовувати слабкі місця в законодавчій базі, а також порушувати деякі положення цих документів на шкоду фінансовим інтересам держави.

У межах даної статті маємо на меті дослідити сучасний стан організації державного фінансового контролю за операціями з давальницькою сировиною, що ввозиться на митну територію України, визначити його недоліки, форми та наслідки їх впливу на фінансову безпеку держави, подати пропозиції щодо їх усунення.